

**MANYUWALA U YA NGA TSHIPIDA 14 TSHA
MULAYO WA THUTHUWEDZO YA TSWIKELELO
YA MAFHUNGO WA 2000, U TSHI VHALWA NA
TSHIPIDA 4 TSHA MILAYOSINWA INE YA
TSHIMBIDZANA NA TSIRELEDZO YA
MAFHUNGO A VHUŊE**

MANYUWALA WA PAIA NA POPIA

Heŋi ŋinwalwa ŋi wanala na nga nyambo dzi tevhelaho: Tshipedi na
Tshizulu (2)

ZWI RE NGOMU

NO.	ṬHALUTSHEDZO	MASIAṬARI
1.	NDIVHO YA HOYU MANYUWALA	3
2.	KUVHUMBELWE NA MISHUMO	3 – 4
3.	ZWIDODOMBEDZWA ZWA VHUKWAMANI	4 - 5
4.	ṬHALUTSHEDZO	5 - 6
5.	VHULIVHISI HA KHOMISHINI YA PFANELO DZA VHATHU YA AFURIKA TSHIPEMBE	6 - 7
6.	NDAULO YA MAFHUNGO	7
7.	ṬHALUTSHEDZO YA REKHODO DZO VHULUNGWAHO	7 - 8
8.	REKHODO DZI RE HONE U YA NGA TSHIPIḌA 15 (2)	8
9.	TSHUMELO DZINE DZA ṆEWA MIRADḌO YA TSHITSHAVHA	9
10.	NḌILA YA U WANA DZENEDZI TSHUMELO	9
11.	MBADELO DZO TIWAHO	9 – 10
12.	U SHELA MULENZHE KHA U ṆWALA MBEKANYAMAITELE/U SHUMISA MAANḌA	10
13.	ṬHALUTSHEDZO DZA U KHAKHULULA ZWITHU U YA NGA MULAYO KANA U KUNDELWA U DZHIA MAGA NGA NLC	10
14.	MAITELE A U HUMBELA MAFHUNGO U YA NGA PAIA	10 -11
15.	U SHUMISA MAFHUNGO A VHUṆE U YA NGA POPIA	11– 15
16.	ṬHUMETSHEDZO – FOMO DZA PAIA - GURANNḌA YA MUVHUSO NḌIVHADZO YA REKHODO DZINE DZA WANALA NGA HO LIVHAHO	16

Manyuwala wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A VhuṆe ("POPIA")

	- MBADELO DZO TIWAHO NDI VHADZO YA GURANNDA	
17	T HUMETSHEDZO – FOMO DZA POPIA	16

1. NDIVHO YA HOYU MANYUWALA

- 1.1 Ndivho dza PAIA ndi u dodombedza maitete ane a tea u tevhelwa nga Muhumbeli na ndila ine Khumbelo ya Tswikelelo ya do dzudzanywa ngayo nga Vhadzudzanyi vha Mafhungo; nahone
- 1.2 Dzinwe ndivho dza POPIA ndi u dodombedza ndila ine Mafhungo a Vhune a nga shumiswa ngayo; thalutshedzo ya zwiteiwa zwa Vhane vha Data vane Mafhungo avho a Vhune a Dzudzanywa nga Khamphani khathihi na zwiteiwa zwa Mafhungo a Vhune ane a tshimbizana na vhenevho Vhane vha Data; na vane vha nga newa Mafhungo a Vhune.

2. KUVHUMBELWE NA MISHUMO

- 2.1 Khomishini ya Dzilothoni dza Lushaka (“khomishini”) ndi tshiimiswa tsha lwa mulayo tsho tikwaho u ya nga Mulayo wa Dzilothoni wa 1997 (Mulayo 57 wa 1997) (“Mulayo wa Dzilothoni”).
- 2.2 Yeneyi Khomishini i langa mishumo yotha ya ofisi ya Khomishini (“NLC”) na Gwama la Mbulungelo la Phadladzo ya Lothoni ya Lushaka (“NLDTF”). Yeneyi Khomishini, i tshi shumisana na Khomishinara, i na vhudifhinduleli ha u langa mishumo yayo khathihi na mishumo ya NLDTF na Mazhendedzi a Vhuphadladzi (“DAs”).
- 2.3 Mishumo ya yeneyi Khomishini nga ndila ye ya thalutshedzwa ngayo kha Mulayo wa Dzilothoni wa 1997 ndi:
- 2.3.1 U divhadza Minista nga ha u nea laisente ya u tamba Lothoni ya Lushaka; U Khwathisedza uri Lothoni ya Lushaka na Mitambo ya u Gembula zwi farwa nga ndila yo teaho;
- 2.3.2 U khwathisedza uri madzangalelo a vhatambi vhothe kha Lothoni ya Lushaka a tsireledzwa nga ndila yo edanaho;

Manyuwala wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A Vhune ("POPIA")

- 2.3.3 U khwaṭhisedza uri masheleni a Lothari ya Lushaka ndi manzhi nga hune zwa konadzea ngaho; U langa NLDTF na u i hwesa vhuḡifhinduleli;
- 2.3.4 U vhea iṭo, u langa na u sala murahu lothari dzine dza vha na mifuda ya vhuḡimvumvusi vhu sa badelwi, lothari dza phuraivethe, lothari dza tshitshavha na mutambo naho u ufhiwo wo ṅwalwaho kha khethekanyo 54 ya Mulayo wa Lothari;
- 2.3.5 U ḡivhadza Minista nga ha phesenthe dza masheleni ane a ḡo ṅewa u ya nga khethekanyo 26(3) ya Mulayo wa Dziloṭhari;
- 2.3.6 U ḡivhadza Minista nga ha ṅḡila ine milayo ine ya tshimbidzana na dziloṭhari ya khou shuma ngayo na maṅwe mafhungo a nga thungo;
- 2.3.7 U ḡivhadza Minista uri a tike na u shumisa mbekanyamushumo ya vhuḡifhinduleli ha matshilisano musi zwi tshi ḡa kha dziloṭhari;
- 2.3.8 U langa na u bindudza masheleni o badelwaho Khomishini u tendelana na Mulayo wa Dziloṭhari;
- 2.3.9 U ita mishumo yo engedzeaho u tendelana na dziloṭhari ine Minista a nga i ṅea Khomishini;
- 2.3.10 U ita ndugiselelo dze dza ṅwalwa kha laisentse u itela u tsireledza masheleni ane a ḡo winiwa na ane a ḡo phaḡaladzwa;
- 2.3.11 U ḡivhadza Minista nga ha mafhungo naho e afhio ane a tshimbidzana na Lothari ya Lushaka na dziṅwe lothari kana maṅwe mafhungo naho e afhio ane Minista a nga ṭoḡa uri Khomishini i mu ḡivhadze one; nahone
- 2.3.12 Minista wa Mbambadzo na Ṅḡowetshumo o vhea Bodo nga lwa mulayo uri i livhise na u langa Dzi-DA.

2.4 Khomishini i na mihasho i tevhelaho:

- 2.4.1 Ofisi Khulwane ya Khumbelo (Central Applications Office ["CAO"]); Masheleni;
- 2.4.2 Muhasho wa Zwa Vhashumi na Vhulangi; na

- 2.4.3 Tshumelo dza Vhatambi; zwa Vhuhashi na vhudavhidzani na vha nnda; Tshitshavha na dziñwe lothari na Tshumelo dza mulayo.

3. ZWIDODOMBEDZWA ZWA VHUKWAMANI

- 3.1 Diresi ya tshiṭaraṭa: Diresi ya Poswo:
Block B, Hatfield Gardens P O Box 1556
Corner Hilda & Arcadia Streets Brooklyn
Hatfield Pretoria
Pretoria 0075 0083
Luṭ: (012) 432 1300
Fekisi: (012) 432 1387
Webusaiti: www.nlcsa.org.za
- 3.2 Muofisiri wa Mafhungo: Jodi Scholtz
Imeili: Paia@nlcsa.org.za
- 3.3 Muthusa Muofisiri wa Mafhungo: Gugulethu Yako
Imeili: Paia@nlcsa.org.za

4. ṬHALUTSHEDZO

- 4.1 **PAIA** – Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo wa 2000 (une kanzhi wa vhidzwa “PAIA”)
- 4.2 **POPIA** – Mulayo wa Tsireledzo ya Mafhungo a Vhune wa 2013 (une kanzhi wa vhidzwa “POPIA”)
- 4.3 **Milayosiṇwa ya POPI zwi amba** – Milayosiṇwa ine ya tshimbidzana na Tsireledzo ya Mafhungo a Vhune ya 2018 nahone i ḑo thoma u shuma nga ḑuvha ṽine ṽa ḑo tiwa nga Ndaulo nga ndivhadzo ine ya ḑo itwa kha Gurannya ya Muvhuso.

- 4.4 **Milayosiṅwa u ya nga Ṭhuthuwedzo ya tswikelelo ya mafhungo** - zwi amba milayosiṅwa ine ya tshimbizana na ṭhuthuwedzo ya mafhungo o gandiswaho kha Nḡivhadzo ya Muvhuso ya R. 187 ya ḵa 15 Luhuh 2002 (Gurannda ya Muvhuso ya 23119), yo shandulwaho nga Nḡivhadzo ya Muvhuso ya R. 1244 ya ḵa 22 September 2003 (Gurannda ya Muvhuso ya 25411)
- 4.5 **NLC** – Khomishini ya Dziloṭhari ya Lushaka
- 4.6 **NDAULO YA MAFHUNGO** – Ndaulo ya Mafhungo (Afurika Tshipembe) ndi tshigwada tsho ḡiimisaho tsho tikwaho u tendelana na Khethekanyo 39 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Mafhungo a Vhuṅe, mulayo 4 wa 2013
- 4.7 **KHOMISHINI YA PFANELO DZA VHATHU** – Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afurika Tshipembe ndi dzangano ḵa lushaka ḵo tikwaho uri ḵi tikedze demokirasi ya ndayotewa. Yo ḡiimisela u ṭuṭuwedza ṭhonifho, u pembelela na u tsireledza pfanelo dza vhathu vhoṭhe i sa khethi ṇamana nga matombo. Yeneyi Khomishini i tevhela milayosiṅwa yo vhwaho nga muvhuso
- 4.8 **DZANGANO ḲI RE NA VHUḡIFHINDULELI** - zwi amba tshiimiswa tsha muvhuso kana tsha phuraivethe kana muthu naho e ufho tshine, nga tshoṭhe kana tshi tshi shumisana na vhaṇwe, tsha khwaṭhisedza ndivho na zwishumiswa zwa u dzudzanya mafhungo a vhuṅe.
- 4.9 **MUHUMBELI** – Zwi amba: -
- (i) muthu naho e ufho (nga nṇa ha tshiimiswa tsha muvhuso tsho ambiwaho kha phara (a) kana (b) (i) ya ṭhalutshedzo ya “tshiimiswa tsha muvhuso”, kana muofisiri wa muvhuso) ane a ita khumbelo ya u vhona rekhodo dza tshenetsho tshiimiswa tsha muvhuso; kana
 - (ii) muthu ane a farela muthu o ambiwaho kha phara ṭhukhu (i).
- 4.10 **MBADELO YO TIWAHO** - zwi amba mbadelo yo tiwaho ya u gandisa, u ṭoḡa na u lugiselela, na tshifhinga tshi ṭoḡeaho tshine tsha paḡa awara dzo tiwaho dza musi hu tshi khou ṭoḡiwa na u lugiselela rekhodo dzi re na mafhungo o humbelwaho
- 4.11 **VAT** – Muthelo Nyengedzedzwa kha Zwirengwa

- 4.12 **PFMA** – Mulayo wa Ndango ya Masheleni a Muvhuso (Public Finance Management [PFMA]), 1999 (Mulayo 1 wa 1999)
- 4.13 **CEO** – Muofisiri Mulanguli Muhulwane (Chief Executive Officer, [CEO]) ndi mulanguli muhulwane vhukuma kha khamphani
- 4.14 **DA** – Mazhendedzi a Vhuphadaladzi.
- 4.15 **MUOFISIRI WA MAFHUNGO NA MUTHUSA MUOFISIRI WA MAFHUNGO** – wa, kana malugana na—
- (a) tshiimiswa tsha muvhuso zwi amba muofisiri wa mafhungo kana muthusa muofisiri wa mafhungo nga ndila ye zwa tlatshedzwa ngayo kha khethekanyo 1 kana 17; kana
- (b) tshiimiswa tsha phuraivethe zwi amba thoho ya tshiimiswa tsha phuraivethe nga ndila ye zwa tlatshedzwa ngayo kha khethekanyo ya 1, ya Mulayo wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo;
- 4.16 **MUNE WA DATA** - zwi amba mune wa mafhungo a vhune.

5. VHULIVHISI HA KHOMISHINI YA PFANELO DZA VHATHU YA AFURIKA TSHIPEMBE

- 5.1 Muthu naho e ufho ane a toda u shumisa pfanelo naho dzi dzifho dzo tlatshedzwaho kha Mulayo wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo wa 2000 (Mulayo 2 wa 2000) ("Mulayo wa Mafhungo"), a nga wana kopi ya vhulivhisi ha mafhungo kha Khomishini ya Pfanelo dza Vhathu nga nyambo dza tshiofisi dzo bulwaho afho ntha, kha:
- 5.1.1 The Human Rights Commission Private Bag 2700
Houghton 2041
Luŋingo: 011-484 8300
Facsimile: 011-484 7149 Webusaiti: www.sahrc.org.za manyuwala wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo

6. NDAULO YA MAFHUNGO

Manyuwala wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A Vhune ("POPIA")

- 6.1 Ndaulo ya Mafhungo (Afurika Tshipembe) ndi tshiimiswa tsho diimisaho tsho tikwaho u tendelana na Khethekanyo 39 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Mafhungo a Vhūne, mulayo 4 wa 2013. I nga fhasi ha Mulayo fhedzi na Ndayotewa nahone i na vhudifhinduleli kha Buthano la Lushaka.
- 6.2 Mañwe a maanda o newaho Ndaulo ya Mafhungo ndi u vhea iṭo na u khwaṭhisedzwa uri zwiimiswa zwa Muvhuso na zwa Phuraivethe zwi tevhela mulayo na ndugiselelo dza Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo wa 2000 (Mulayo 2 wa 2000), na Mulayo wa Tsireledzo ya Mafhungo a Vhūne wa 2013 (Mulayo 4 wa 2013).

7. ṬHALUTSHEDZO YA REKHODO DZO VHULUNGWAHO:

- 7.1 Mafhungo, a sa wanali na zwenezwo, a nga humbelwa u tendelana na maitele o tiwaho u tendelana na Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo.
- 7.2 Kopi dza fomo dzo tiwaho uri dzi ḡadziwe u itela u rumela khumbelo dzi nga waniwa kha Vhaofisiri vha Mafhungo kana Muthusa Muofisiri wa Mafhungo wa Khomishini samusi zwo sumbedzwa afho nṭha.

7.3 Mafhungo o vhulungwaho:

7.3.1 Ofisi Khulwane ya Khumbelo

- 7.3.1.1 Magavhelo o newa zwiteṇwa zwi tevhelaho: Vhutshila, Mvelele na Madzangano a Vhufa a Lushaka;
- 7.3.1.2 Mitambo yo Fhamba-fhambanaho na u ḡimvumvusa;
- 7.3.1.3 Notsi dza miṭangano ya ndeme ya DA Nyimele dza Khumbelo; na
- 7.3.1.4 Khuwelelo ya tshitshavha ya khumbelo na fomo dzi ṭodeaho.

7.3.2 Masheleni

- 7.3.2.1 Mugaganyagwama wo fhiraho na wa zwino Zwitatamennde zwo Odithiwaho zwa Masheleni;

- 7.3.2.2 Zwidodombedzwa zwa vhaṅetshedzi vha thundu na zwishumiswa zwo fhamba-fhambanaho;
- 7.3.2.3 Maṅwe mafhungo ane a ṭodiwa nga PFMA nga ṅwaha wa u vhiga na u dzudzanya maṅwalwa;
- 7.3.2.4 Mbekanyamaitele dzo ṭanganedzwaho dza zwa Masheleni; na
- 7.3.2.5 Zwidodombedzwa zwa Vhashumi vha Banngani

7.3.3 Muhasho wa Zwa Vhashumi na Vhulangi

- 7.3.3.1 Kuvhumbelwe kwa Dzangano;
- 7.3.3.2 Zwidodombedzwa zwa vhuṅe zwa vhashumi Tshivhumbeo tsha miholo na mbuyelo dza masheleni Phurofaili ya vhashumi vho dzhielwaho vhukando Zwikhala kha Muhasho wa zwa Vhashumi na Mbekanyamaitele ya Vhulangi kha NLC; na
- 7.3.3.3 Thendelano ya u shumisa thundu na u hadzima masheleni.

7.3.4 Tshumelo dza Vhatambi, Zwa Vhuhashi na vhudavhidzani na vha ṅṅa.

- 7.3.4.1 Muvhigo wa ṅwaha;
- 7.3.4.2 Zwidodombedzwa zwa Mirado ya Bodo;
- 7.3.4.3 Zwidodombedzwa zwa mirado ya komiti ṭhukhu ya Bodo Mulayosiṅwa;
- 7.3.4.4 Bugwana dza Khunguwedzo Mafhungo a zwa Vhuhashi; na
- 7.3.4.5 Mafhungo o ḡowealeho a Vhatambi manyuwala wa ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo.

7.4 Tshitshavha na dziṅwe Lothari na Tshumelo dza Mulayo

- 7.4.1 Fomo dza Khumbelo ṭhanziela dzo ṅewaho Mihumbulo ya Iwa Mulayo Milayosiṅwa
- 7.4.2 ṭhanziela dza u Shumisa Notsi dza Bodo ya Lothari ya Lushaka; na

7.4.3 Khontiraka na Vhaṅetshedzi na Vhaḍisi vha Tshumelo Thendelano dza Magavhelo.

8. REKHODO DZI RE HONE U YA NGA TSHIPIḌA 15 tsha PAIA

8.1 Minista, u ya nga Khethekanyo 15(2), u fanela u gandisa kha Gurannda ya Muvhuso ṅdivhadzo ya rekhodo dzine dza wanala nga ho livhaho. Ri ita uri haya mafhungo a re kha hoyu manyuwala a wanale kha ṭhumetshedzo yashu...

9. TSHUMELO DZINE DZA ṆEWA MIRADḐO YA TSHITSHAVHA

9.1 Khomishini ya Dzilothari ya Lushaka i dovha ya shuma sa Muṅei wa Masheleni a Magavhelo;

9.2 i ṅea Madzangano a sa Binduli masheleni uri a ite mishumo ine ya ḑo khwinisa vhutshilo ha ḑuvha ḵiṅwe na ḵiṅwe ha vhathu vha Afurika Tshipembe; nahone

9.3 Magavhelo ashu a livhisa ṭhogomelo khulwane kha masia ane a ṭḑa thikhedzo khulwane uri a kone u ita uri hu vhe na nyengedzeo na tshanduko kha zwitshavha zwi shayaho. Ṅḑila ine ra ṅea ngayo masheleni i thusa nga maṅḑa siani ḵa u shandula vhutshilo ha vhathu. Riṅe sa khomishini ri livhiswa nga ndaela dzo khwaṭhaho, dzine dza langa kushumele kwashu na u dededza ṅḑila ine ra ṅea ngayo masheleni.

10. ṄḑILA YA U WANA DZENEDZI TSHUMELO

10.1 U itela u swikelela tshumelo kha Khomishini ya Dzilothari ya Lushaka, khumbelo dzoṭhe dzi tea u livhiswa kha yeneyi Khomishini kha fomo dzo tiwaho dza khumbelo u ya nga zwidodombedzwa zwa vhukwamani zwi re kha siaṭari 3 ḵa ḵeneḵi ḵiṅwalwa.

11. MBADELO DZO TIWAHO

11.1 Zwi nga kha ḑi ṭḑea uri muthu a badele u itela u vhona rekhodo u ya nga milayo ya PAIA.

Dzenedzi mbadelo dzo ima nga ṅḑila i tevhelaho:

11.1.1 **Mbadelo ya khumbelo** – muhumbeli ha nga badeli tshithu arali a thi khou ṭḑa u vhona rekhodo i re na mafhungo awe a vhuṅe. Dziṅwe khumbelo dzi tea u tshimbizana na mbadelo i ṭḑeaho, ine zwa zwino ya vha R 35.00;

- 11.1.2 **Mbalelo ya tswikelelo** – arali khumbelo ya tendelwa hu tea u badelwa mbadelo ya tswikelelo ya u lifha u gandisa dzirekhodo na tshifhinga tshine tsha paḁa awara nthihi hu tshi khou ṭoḁiwa na u lugiselela rekhodo dzi re na mafhungo o humbelwaho. Arali zwi tshi vhone uri tshifhinga tsha u lugiselela rekhodo dzi re na mafhungo o humbelwaho tshi nga paḁa awara dza rathi, zwi nga kha ḁi ṭoḁea uri hu bviswe diphosithi ya tshararu tsha mbadelo ya tswikelelo;
- 11.1.3 Mafhungo, nga nḁa ha ane a wanala kha webusaithi, a nga gandiswa nahone bammbiri ḁithihi ndi R0.60 hu tshi katelwa VAT na tshiṭembe; nahone
- 11.1.4 Phambano ine ya vha hone ndi ṭhanziela ya Lothari ya Lushaka, yone i wanala nga R500.00 u katela VAT na tshiṭembe nahone a hu katelwi mbekanyo dzoṭhe.
- 11.2 U ya nga khethekanyo 111 ya POPIA, minista, u tendelana na khethekanyo 113 nahone o no kwamana na Ndaulo, a nga ta mbadelo dzine dza tea u badelwa nga vhaṇe vha data kha vha re na vhuḁifhinduleli na kha Ndaulo.
- 11.3 Muṇe wa data ane a humbela u vhone mafhungo awe a vhuṇe ha badeli tshithu.
- 11.4 Vhathu vhaṇe vha wana masheleni a re fhasi ha R14 712 nga ṇwaha, arali vhe siho mbinganoni nahone/kana vhathu vhaṇe vha wana masheleni a linganaḁo R27 192 nga ṇwaha, arali vhe mbinganoni kana vhe na muthu wavho, na vhone a vha badeli musi vha tshi ṭa khumbelo.
- 11.5 Ri humbela uri ni ṭole ṭhumetshedzo uri ni vhone khethekanyo ya mbadelo dza zwiimiswa zwa muvhuso.

12. U SHELA MULENZHE KHA U ṆWALA MBEKANYAMAITELE/U SHUMISA MAANḁA

- 12.1 Khomishini i dzudzanya mbekanyamaitele nahone i shumisa maanḁa e ya ṇewa one nga Mulayo wa Dziloṭhari nahone i thuswa nga komiti ṭhukhu dzo fhamba-fhambanaḁo, ngeo tsheo dzi tshi dzhiwa nga CEO na vhaṇwe vhashumi.

13. TĤHALUTSHEDZO DZA U KHAKHULULA ZWITHU U YA NGA MULAYO KANA U KUNDELWA U DZHIA MAGA NGA NLC

- 13.1 Arali NLC ya humbela mafhungo u tendelana na **“POPIA NA PAIA”**, muhumbeli, hu sa athu fhela maḁuvha a 60 nahone a tshi shumisa fomo yo tiwaho nahone o badela mutengo wo tiwaho wa u ita mbilaelo, a nga ita mbilaelo ya nga ngomu malugana na tsheo ya muofisiri wa mafhungo u tendelana na ndugiselelo dza khethekanyo 75 ya Mulayo wa Mafhungo. Arali mbilaelo ya nga ngomu ya itwa tshifhinga tsho tiwaho tsho no pfuka, NLC i ḁo tendela yeneyo mbilaelo uri i dzheniswe arali ha vhone hu na zwiitisi zwi pfalaho.

14. MAITELE A U HUMBELA MAFHUNGO U YA NGA PAIA

- 14.1 Muhumbeli a nga tendelwa u vhona rekhodo dza NLC arali a swikelela tḁodea dzi tevhelaho:
- 14.1.1 Arali muhumbeli a tevhela tḁodea dzoṱhe dza maitele dzi re kha Mulayo wa Mafhungo dzi tshimbidzanaho na khumbelo ya u vhona yeneyo rekhodo;
- 14.1.2 Muthu a nga si hanelwe u vhona yeneyo rekhodo nga tshiitisi naho tshi tshifhio tsho bulwaho kha Mulayo wa Mafhungo; nahone
- 14.1.3 nga nḁa ha musi tshi tshi tendelana na POPIA.
- 14.2 Mufuda wa khumbelo:
- 14.2.1 Muhumbeli u tea u shumisa fomo yo phrinthiwaho kha Guranda ya Muvhuso (Nḁivhadzo ya Muvhuso R187 – 15 Luhuhi 2002) (Fomo A) Ri humbela uri ni sedze Tḁumetshedzo A;
- 14.2.2 Arali muhumbeli a tshi khou humbetshela muḁwe muthu mafhungo, zwi tea u sumbedzwa uri yeneyo khumbelo ndi ya muḁwe muthu [s 18 (2) (f)];
- 14.2.3 Arali muhumbeli a sa koni u vhala kana u ḁwala kana e muholefhali, onoyo muthu a nga ita khumbelo yawe nga mulomo uri zwi kone u ḁwalwa fhasi. Nga zwenezwo muofisiri wa mafhungo u tea u ḁadzela fomo muhumbeli, a mu ḁee kopi [s 18 (3)]; nahone

- 14.2.4 Hu na mifuda mivhili ya mbadelo dzine dza tea u badelwa u tendelana na Mulayo wa Mafhungo, mbadelo ya khumbelo na mbadelo ya tswikelelo [s 22:].
- 14.2.5 Muhumbeli ane a tōḁa u vhone rekhodo ya mafhungo awe a vhuṇe ha badeli mbadelo ya khumbelo. Muṇwe muhumbeli, ane a si vhe muṇe wa mafhungo, u tea u badela mbadelo ya khumbelo.
- 14.2.5.1 Muofisiri wa mafhungo u tea u ḁivhadza muhumbeli (nga nṇḁa ha musi hu muhumbeli ane a khou tōḁa mafhungo awe a vhuṇe) nga nḁivhadzo, a vhudze onoyo muhumbeli uri a badele mbadelo yo tiwaho (arali i hone) hu sa athu saukanywa yeneyo khumbelo;
- 14.2.5.2 Mbadelo ine ya tea badelwa zwiimiswa zwa muvhuso ndi R35. Muhumbeli a nga ita mbilaelo ya nga ngomu, arali zwo tea, kana a i ita khothe a tshi itela u hanedzana na thandela kana u lifha mbadelo ya khumbelo;
- 14.2.5.3 Musi muofisiri wa mafhungo o no dzhia tsheo malugana na khumbelo, muhumbeli u tea u ḁivhadzwa nga ha yeneyo tsheo nga nḁila ine muhumbeli a tōḁa u ḁivhadzwa ngayo. Manyuwala wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo; nahone
- 14.2.5.4 Arali khumbelo ya tendelwa hu tea u badelwa mbadelo ya tswikelelo ya musi hu tshi tōḁiwa, u lugiselelwa, u gandisa na tshifhinga tsho paḁaho awara dzo tiwaho tsha u tōḁa na u lugiselela rekhodo dzi re na mafhungo o humbelwaho.

15. U SHUMISA MAFHUNGO A VHUṆE U YA NGA POPIA

- 15.1 U ya nga khethekanyo 14 na 51 ya Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo wa 2000 nahone u tshi vhalwa na Khethekanyo 4(1)(C) ya Milayosiṇwa ya POPI ya 2013, u amba nga ha ṭhōḁea dza Mulayo wa Tsireledzo ya Mafhungo a Vhuṇe wa 2013.
- 15.2 **Khanedzo ya u shumiswa ha mafhungo a vhuṇe u ya nga POPIA**
- 15.2.1 Muṇe wa data a sa tōḁi uri hu shumiswe mafhungo awe a vhuṇe u ya nga khethekanyo 11(3)(a) ya Mulayo, u tea u rumela khanedzo yawe kha dzangano ḁi re na vhuḁifhinduleli kha **Fomo 1**; nahone

15.2.2 Dzangano li re na vhudifhinduleli kana muthu o vhwahwa, u tea u thusa nga ndila ine zwa tōdea ngayo, mahala, uri muṅe wa data a ṅwale khandedzo yawe kha **Fomo 1**.

15.3 U humbela u khakhulula kana u thutha mafhungo a vhuṅe kana u laṭiwa kana u thuthiwa ha rekhodo ya mafhungo a vhuṅe u ya nga POPIA

15.3.1 Muṅe wa data ane a tama u humbela uri hu khakhululwe kana hu thuthiwe mafhungo awe a vhuṅe kana uri hu laṭiwe kana hu thuthiwe rekhodo ya mafhungo awe a vhuṅe u ya nga khethekanyo 24(1) ya Mulayo, u tea u rumela khumbelo kha dzangano li re na vhudifhinduleli kha **Fomo 2; nahone**

15.3.2 Dzangano li re na vhudifhinduleli kana muthu o vhwahwa, u tea u thusa nga ndila ine zwa tōdea ngayo, mahala, uri muṅe wa data a kone u thaphudza **Fomo 2**

15.4 U humbela muṅe wa data uri a tende u shumiswa ha mafhungo awe a vhuṅe u ya nga POPIA

15.4.1 Dzangano li re na vhudifhinduleli line la tōda u shumisa mafhungo a vhuṅe a muṅwe muthu u itela khunguwedzo yo livhahwa nga vhudavhidzani ha zwa elektironiki, u ya nga khethekanyo 69(2) ya Mulayo, li tea u rumela khumbelo uri li ṅewe thendelo yo ṅwalwaho fhasi nga onoyo muṅe wa data kha **Fomo 4**.

15.5 U rumelwa ha mbilaelo u ya nga POPIA

15.5.1 Muthu ane a tama u rumela mbilaelo yo tlatshedzwaho kha khethekanyo 74(1) ya Mulayo u tea u rumela mbilaelo yo raloho kha Ndaulo kha **Tshipiḁa 1 tsha Fomo 5; nahone**

15.5.2 Dzangano li re na vhudifhinduleli kana muṅe wa data ane a tōda u rumela mbilaelo yo tlatshedzwaho kha khethekanyo 74(2) ya Mulayo u tea u rumela mbilaelo yo raloho kha Ndaulo kha **Tshipiḁa II tsha Fomo 5**.

15.6 Ndaulo ine ya shuma sa mupfumedzanyi musi hu tshi khou tōlisiswa u ya nga POPIA

15.6.1 Arali musi hu tshi khou itwa tōḁisiso ya mbilaelo Ndaulo ya dzhia tsheo ya u vha mupfumedzanyi u ya nga khethekanyo 76(1)(b) ya Mulayo nahone ya dzudzanya muṭangano wa u pfumedzana, Ndaulo, nga u tāvanya musi zwi

tshi konadzea, i tea u divhadza muṅe wa data na dzangano ḽi re na vhuḽifhinduleli ḽine ḽa kwamea kha **Fomo 6** zwi tevhelaho:

15.6.1.1 Tsheo ya Ndaulo ya u vha mupfumedzanyi kha mafhungo; na

15.6.1.2 ḽuvha, tshifhinga na fhethu hune muṅangano wa u pfumedzana wa ḽo farelwa hone.

15.6.2 Ndaulo-

15.6.2.1 i nga ṅanganya mbilaelo dzi sa fani, dzine ha ambiwa uri dzi tshimbidzana na u dzhenelela kha mafhungo a tsireledzo ya mafhungo a vhuṅe nga ḽeneḽo dzangano ḽa vhuḽifhinduleli, u itela u dzudzanya mbilaelo nga maitele a fanaho a u pfumedzana;

15.6.2.2 i tea u khwaṅhisedza uri vathu vhoṅhe vhane vha tea u vha hone kha muṅangano wa u pfumedzana vha divhadzwa hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu, nga ha ḽuvha, tshifhinga na fhethu ha muṅangano;

15.6.2.3 i nga humbela maṅwalwa oṅhe a tshimbidzanaho na mbilaelo kha vhaṅe vha data na dzangano ḽi re na vhuḽifhinduleli; nahone

15.6.2.4 i nga haseledza na vathu nga ho livhaho, nga zwishumiswa zwa elekitironiki kana nga dziṅwe nḽila dzine dza dzhiwa dzo tea.

15.7 Arali zwa sa konadzea u fara muṅangano wa u pfumedzana, Ndaulo i tea u vhea ḽiṅwe ḽuvha nahone i divhadze vathu vho teaho u vha hone uri vha ḽe kha muṅangano wa u pfumedzana.

15.8 Ndaulo i tea u ṅea ṅhanziela ya u pfumedzana kha **Fomo 7** hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu musi ho no phethwa muṅangano wa u pfumedzana.

15.9 Arali mbilaelo i songo piringululwa, kana muṅwe wa vhenevho vathu kana vhuvhili havho vha songo ḽa kha muṅangano wa u pfumedzana, Ndaulo i tea u bvela phanḽa na u haseledza mbilaelo nga nḽila ye zwa ṅalutshedzwa ngayo kha khethekanyo 76 ya Mulayo.

15.10 **Maitele a u ṅolisisa hu tshee nga phanḽa a Ndaulo u ya nga POPIA**

15.10.1 Arali Ndaulo i tshi ṅoda u ṅolisisa mafhungo naho e afhio o ṅalutshedzwaho kha Ndimu ya 10 ya Mulayo, Ndaulo i tea u tevhela zwo ṅwalwaho kha Manyuwala wa ṅhuṅhewedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A Vhuṅe ("POPIA")

khethekanyo 79 ya Mulayo, i tea u ñivhadza vhathu vhane vha kwamea kha ðhoxisiso nga ha u ita zwenezwo kha **Tshipida I tsha Fomo 8** i sa athu ita yeneyo ðhoxisiso.

15.10.2 Ndaulo i tea u ñivhadza dzangano ði re na vhuñifhinduleli ðine ha ðo itwa ðhoxisiso nga haño kha **Tshipida II tsha Fomo 8** nga ha mbilaelo kana mafhungo ane ha ðo itwa ðhoxisiso nga hao, nahone i tea u ñivhadza dzangano ði re na vhuñifhinduleli uri ði na pfanelo ya u fhindula mbilaelo nga u ñwala vhurifhi kana nga ha mafhungo ane ha khou itwa ðhoxiso ngao nga tshifhinga tsho vhewaho nga Ndaulo.

15.11 U dzudzanya mbilaelo u ya nga POPIA

15.11.1 Arali u ya nga mbilaelo kana phindulo ye ya tou ñwalwa ya mbilaelo nga fhasi ha khethekanyo 79(b)(ii) ya Mulayo kana tshifhingani tsha muñangano wa u pfumedzana, zwa vhone uri zwi nga konadzea uri vhathu vhe vha kwamea vha nga dzudzanya mafhungo nahone arali zwo tea, vha wana mañwalwa a re na zwidodombedzwa nga ñdila ye zwa ðalutshedzwa ngayo kha khethekanyo 80 ya Mulayo, Ndaulo i nga haseledza na vhathu nga ho livhaho, nga zwishumiswa zwa elekitironiki kana nga zwiñwe zwishumiswa zwine zwa dzhiwa zwo tea u lwela u dzudzanya mafhungo nahone arali zwo tea, u wana mañwalwa a zwidodombedzwa nga ñdila ye zwa ðalutshedzwa ngayo kha khethekanyo 80 ya Mulayo;

15.11.2 Arali tshifhingani tsha maitele o ambiwaho kha mulayosinwa mutuku (1) Ndaulo ya dzhia tsheo ya u dzudzanya muñangano, Ndaulo i fanela u ita uri nga u ðavhanya nga hune zwa konadzea ngaho, i ñivhadze muñe wa data na dzangano ði re na vhuñifhinduleli kha **Fomo 9** nga ha ðuvha, tshifhinga na fhethu hune ha ðo farelwa hone muñangano wa u dzudzanya mafhungo;

15.11.3 Kha muñangano wa u dzudzanya mafhungo, Ndaulo i na maanda a fanaho na a mupfumedzanyi nga ñdila ye zwa ðalutshedzwa ngayo kha milayosinwa mituku (2) u ya kha (3) wa Mulayosinwa 8;

15.11.4 Ndaulo i tea u ñea ðhanziela ya u dzudzanya mafhungo kha **Fomo 10** hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu nga murahu ha ðuvha ða u phetha muñangano wa u dzudzanya mafhungo; nahone

15.11.5 Arali hu songo farwa muñangano nahone hu songo waniwa mañwalwa kana arali vhathu vhane vha kwamea vha songo ya muñanganoni wa u dzudzanya

mafhungo, Ndaulo i tea u bvela phanda na eneo mafhungo nga ndila ye zwa talutshedzwa ngayo kha khethekanyo 76 ya Mulayo.

15.12 Tsenguluso u ya nga POPIA

15.12.1 Khumbelo ya tsenguluso u ya nga khethekanyo 89(1) ya Mulayo i tea u rumelwa kha Ndaulo kha **Tshipiḁa 1 tsha Fomo 11**

15.12.2 Ndaulo i tea u ḁivhadza muhumbeli kha **Tshipiḁa II tsha Fomo 11** arali yo dzhia tsheo ya u fara tsenguluso-

15.12.2.1 nga u ḁifunela; kana

15.12.2.2 nga ndila ye zwa humbelwa ngayo u ya nga mulayosinwa mutuku (1);

15.12.2.3 hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu u bva nga ḁuvha le ha dzhiwa tsheo;

15.12.2.4 Tshifhinga tsha tsenguluso tshi ḁo khethwa nga Ndaulo u ya nga nyimele; nahone

15.12.2.5 Ndaulo i tea u ḁivhadza muhumbeli kana dzangano li re na vhuḁifhinduleli (arali hu si muhumbeli) nga ha tsheo yo dzhiwaho kana maga o dzhiwaho kana mahumbulele kha **Fomo 12** hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu u bva nga ḁuvha le ha dzhiwa tsheo kana maga kana mahumbulele .

15.13 U vhudza vhatu nga ha zwine zwa khou itea malugana na ḁhōdisiso u ya nga POPIA

15.13.1 Musi hu tshi khou itwa ḁhōdisiso, Ndaulo i tea u ita uri hu sa athu fhela tshifhinga tshilapfu ho dzhiwa tsheo kana maga-

15.13.1.1 i ḁivhadze muvhilaeli, muḁe wa data (arali e si muvhilaeli) na dzangano li re na vhuḁifhinduleli nga ha mvelaphanda dza ḁhōdisiso; nahone

15.13.1.2 i ḁivhadze muvhilaeli, muḁe wa data (arali e si muvhilaeli) na dzangano li re na vhuḁifhinduleli mvelelo dza ḁhōdisiso.

15.14 Nḁivhadzo dzo talutshedzwaho kha mulayosinwa mutuku (1) dzi tea u rumelwa kha ḁiresi yo teaho ya muvhilaeli, muḁe wa data na dzangano li re na vhuḁifhinduleli u itela u vha ḁivhadza-

Manyuwala wa ṼhuṼhuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A Vhuḁe ("POPIA")

- 15.14.1 kha **Fomo 13** uri a vha nga do rumelwa ndivhadzo ya lwa mulayo u ya nga khethekanyo 94(a) ya Mulayo;
- 15.14.2 kha **Fomo 14** uri muvhilaeli o livhiswa kha Komiti ya zwa Mulayo u ya nga khethekanyo 92 ya Mulayo;
- 15.14.3 kha **Fomo 15** uri ndivhadzo ya lwa mulayo yo rumelwa u ya nga khethekanyo 95 ya Mulayo;
- 15.14.4 kha **Fomo 16** uri ndivhadzo ya lwa mulayo yo khantselwa kana yo fhamba-fhambana u ya nga khethekanyo;
- 15.14.5 kha **Fomo 17** ho itwa mbilaelo malugana na ndivhadzo ya lwa mulayo ya u khantsela kana u fhamba-fhambana ha ndivhadzo u ya nga khethekanyo 97 ya Mulayo;
- 15.14.6 kha **Fomo 18** uri mbilaelo yo itelwaho ndivhadzo ya lwa mulayo yo tendelwa na uri ndivhadzo ya lwa mulayo yo dzhielwa vhudzulo nga inwe u tendelana na khethekanyo 98 ya Mulayo; kana
- 15.14.7 kha **Fomo 19** mbilaelo yo thudzelwa thungo u ya nga khethekanyo 98 ya Mulayo.

16. THUMETSHEDZO – PAIA

- 16.1 **Fomo A** – Fomo ya Khumbelo;
- 16.2 **Fomo B** – Ndivhadzo ya Mbilaelo ya nga ngomu
- 16.3 **Fomo D** – Fomo ya Khumbelo;
- 16.4 **Gurannda ya Muvhuso ndivhadzo ya rekhodo dzine dza wanala nga hu leluwaho; na**
- 16.5 **Mbadelo dzo tiwaho Ndivhadzo ya Gurannya**

17. THUMETSHEDZO - POPIA

- 17.1 **Fomo 1** - Khanedzo ya u shumiswa ha mafhungo a vhuṅe;
- 17.2 **Fomo 2** - U humbela u khakhulula kana u thutha mafhungo a vhuṅe;
- 17.3 **Fomo 4** - Thendelo ya khunguwedzo yo livhaho nga vhudavhidzani ha zwa elekitironiki;
- 17.4 **Fomo 5 (Tshipida 1 na Tshipida 2)** - Mbilaelo malugana na u dzhenelela kha Tsireledzo ya Mafhungo a Vhuṅe;

Manyuwala wa Thuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo ("PAIA") Na Tsireledzo ya Mafhungo A Vhuṅe ("POPIA")

- 17.5 **Fomo 6** - Ndaulo i shuma sa Mupfumedzanyi;
- 17.6 **Fomo 7** - Ndivhadzo kha vhathu- U Pfumedzana;
- 17.7 **Fomo 8 (Tshipida 1 na Tshipida 2)** - Ndivhadzo kha vhathu nga ha uri Ndaulo i toda u tolisisa mbilaelo;
- 17.8 **Fomo 9** - Ndivhadzo kha vhathu: mutangano wa u dzudzanya mafhungo;
- 17.9 **Fomo 10** - Thanziela ya u dzudzanya mafhungo;
- 17.10 **Fomo 11** - Khumbelo ya tsenguluso;
- 17.11 **Fomo 12** - mvelelo kana tsheo yo dzhiiwaho;
- 17.12 **Fomo 13** - Ndivhadzo ya lwa mulayo;
- 17.13 **Fomo 14** - U Livhiswa kha Komiti ya zwa Mulayo;
- 17.14 **Fomo 15** - Khethekanyo 95 ndivhadzo ya zwa mulayo;
- 17.15 **Fomo 16** - Ndivhadzo ya zwa mulayo yo khantselwaho;
- 17.16 **Fomo 17** - Mbilaelo yo itwaho malugana na ndivhadzo ya zwa mulayo;
- 17.17 **Fomo 18** - U sa tevhelwa ha ndivhadzo ya zwa mulayo; na
- 17.18 **Fomo 19** - Ndivhadzo ya u thudzelwa thungo ha mbilaelo.

U wanala ha Manyuwala

Hoyu manyuwala u nga tolwa mahala, arali ha itwa ndivhadzo hu tshee nga phanda, ofisini ya NLC. Kopi dza manyuwala wa NLC dzi nga wanala kha SAHRC na kha Ndaulo ya Mafhungo.